

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ГАВЛОВСЬКА НАТАЛІЯ ІВАНІВНА

УДК 658.012.8:339.944

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Херсон – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Хмельницькому національному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, доцент
Погорелов Юрій Сергійович,
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри обліку і аудиту.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Васильців Тарас Григорович,
Регіональний філіал Національного інституту
стратегічних досліджень при Президентові України
у м. Львові, заступник директора;

доктор економічних наук, доцент
Графонова Ольга Іванівна,
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»
Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри менеджменту;

доктор економічних наук, професор
Момот Тетяна Валеріївна,
Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри фінансово-економічної безпеки,
обліку і аудиту.

Захист відбудеться «16» травня 2017 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 67.052.05 у Херсонському національному технічному університеті Міністерства освіти і науки України за адресою: 73008, м. Херсон, Бериславське шосе, 24, корпус 1 ХНТУ, ауд. 223.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Херсонського національного технічного університету за адресою: 73008, м. Херсон, Бериславське шосе, 24, корпус 1 ХНТУ.

Автореферат розісланий «14» квітня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ю.О. Джерелюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасні тенденції розвитку національної економіки обумовлюють швидкі зміни у діяльності вітчизняних промислових підприємств. Трансформаційні процеси інституціонального середовища їх функціонування генерують небезпеки, загрози та ризики, що негативно впливають на стан економічної безпеки та потребують від менеджменту підприємств прийняття оперативних управлінських рішень практично у всіх сферах і видах діяльності.

В свою чергу, обмеження внутрішнього попиту на продукцію вітчизняних промислових підприємств змушує їх шукати нові ринки збуту продукції та нових партнерів. Відповідно, зростає зацікавленість суб'єктів господарювання у зовнішньоекономічній діяльності та виникає потреба захисту інтересів підприємства у процесах взаємодії на зовнішніх ринках, що обумовлює потребу у формуванні концептуальних, методологічних та інструментальних засад економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності та удосконаленні інструментарію управління зовнішньоекономічною діяльністю з урахуванням співвідношення економічної вигоди і безпеки конкретного підприємства.

Для забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності актуальним є формування безпекоорієнтованого підходу до управління такою діяльністю, який повинен базуватись на теоретичному фундаменті управління зовнішньоекономічною діяльністю і економічною безпекою. Також він передбачатиме розроблення відповідного інструментарію, що буде використовуватись для вирішення поставлених задач у процесі виходу підприємства на зовнішні ринки і взаємодії з іноземними контрагентами. З позиції удосконалення системи управління підприємством зазначений підхід повинен реалізовуватись за рахунок формування та імплементації механізму економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності. Відповідно, проблема забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств з використанням положень безпекоорієнтованого управління є актуальною і потребує розв'язання.

Проблематиці управління промисловими підприємствами і їх зовнішньоекономічною діяльністю присвячені дослідження вітчизняних науковців, таких як: Бережнюк І. Г., Войнаренко М. П., Гарафонова О. І., Ігнат'єва І. А., Кузьмін О. Є., Ліпич Г. Л., Мохненко А. С., Орлов О. О., Парсяк В. Н., Рясних Є. Г., Савіна Г. Г., Сарапіна О. А., Стадник В. В., Шарко М. В.

Питання забезпечення економічної безпеки підприємств розглянуті у наукових працях Алькеми В. Г., Барановського О. І., Васильціва Т. Г., Варналія З. С., Власюка О. С., Живко З. Б., Ілляшенко О. В., Коваленка М. А., Козаченко Г. В., Копитко М. І., Ляшенко О. М., Мігус І. П., Момот Т. В., Отенко І. П., Погорелова Ю. С., Рудніченка Є. М., Сухорукова А. І.

Констатуючи вагомі наукові та практичні результати досліджень згаданих авторів, слід відзначити, що певне коло питань концептуального, методологічного та методичного характеру залишається недостатньо дослідженим. Зокрема, забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних промислових підприємств потребує детального розгляду еволюції концептів

економічної безпеки та аналізу факторів дестабілізуючого впливу на економічну безпеку підприємств, формування положень із застосування безпекоорієнтованого підходу у процесі діяльності промислових підприємств, визначення стратегічних орієнтирів у формуванні зовнішньоекономічних відносин та нормативного забезпечення їх зовнішньоекономічної діяльності, обґрунтування процедури оцінювання зовнішніх ринків і моделювання процесів взаємодії з потенційними контрагентами таких ринків, заходів з розроблення та імплементації механізму економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності у загальну систему управління підприємством.

Науково-теоретична та прикладна значимість окреслених проблем зумовила вибір теми дисертаційної роботи, її мету, завдання, наукову новизну та структурно-логічну схему побудови дослідження.

Зв'язок роботи із науковими планами, програмами, темами. Тема дисертації відповідає науковому напрямку кафедри менеджменту Хмельницького національного університету Міністерства освіти і науки України та науковому напрямку досліджень Державного науково-дослідного інституту митної справи (м. Хмельницький). У межах тематики наукових досліджень Хмельницького національного університету при виконанні госпрозрахункової теми «Науково-технічне об'єднання щодо нетехнологічних інновацій, основане на теоретичних та практичних аспектах у Словачії та Україні» (номер держреєстрації 0111U010490, 2011 р.) здобувачем здійснено розроблення підходів до налагодження процесів ефективної взаємодії вітчизняних підприємств і суб'єктів зовнішніх ринків. При виконанні держбюджетної теми НДР «Методологія формування мережевих структур та моделей їх корпоративного управління» (номер держреєстрації 01113U002061, 2015 р.) здобувачем сформовано рекомендації щодо активізації зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних промислових підприємств та забезпечення їх економічної безпеки в мережевих структурах.

У межах тематики досліджень Державного науково-дослідного інституту митної справи при виконанні держбюджетної теми НДР «Дослідження теоретичних аспектів та розробка системи оцінювання ефективності митних процедур» (номер держреєстрації 0114U002551, 2014–2015 рр.) автором запропоновано заходи щодо наближення вітчизняної практики митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності до європейської. При виконанні держбюджетної теми НДР «Розробка методики поглибленого аналізу зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання» (номер держреєстрації 0115U001189, 2015 р.) здобувачем розроблені рекомендації щодо аналізу взаємодії суб'єктів інституціонального середовища у сфері зовнішньоекономічної діяльності та суб'єктів господарювання. При виконанні держбюджетної теми НДР «Розробка механізму аналізу ризиків в контексті впровадження системи попереднього інформування при переміщенні товарів та транспортних засобів через митний кордон України» (номер держреєстрації 0114U001188, 2015 р.) здобувачем розроблено пропозиції щодо вдосконалення системи митного регулювання в системі забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є наукове обґрунтування теоретико-методологічних і прикладних засад забезпечення економічної безпеки

зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств.

Виходячи з поставленої мети дослідження, автором вирішувались такі основні завдання:

- розвинути теоретичний базис обґрунтування доцільності та безпечності виходу підприємств на зовнішні ринки в межах їхньої зовнішньоекономічної діяльності;

- уточнити понятійно-категоріальний апарат управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства та його економічною безпекою;

- дослідити сутнісне наповнення і зміст концептів економічної безпеки та визначити природу економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємств;

- обґрунтувати та сформулювати концептуальні засади безпекоорієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств;

- уточнити склад факторів макrorівня, що впливають на активність підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх економічну безпеку;

- дослідити характеристику інституціонального середовища функціонування підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;

- удосконалити теоретичні та інструментальні засади оцінювання ринків як з позиції потенційної вигоди для підприємства – суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності від дій на такому ринку, так і з позиції безпеки діяльності на даному ринку;

- сформулювати науково-методологічний підхід щодо вибору ринків підприємством – суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності та його поведінки на визначених ринках;

- розробити модель взаємодії суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності з потенційними контрагентами та здійснити її апробацію;

- удосконалити теоретичні основи та інструментарій сценарного аналізу ризиків та загроз при реалізації зовнішньоекономічної діяльності підприємства;

- запропонувати методологічні засади формування механізму економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства та розробити біхевіористичну модель його функціонування;

- удосконалити організаційне забезпечення імплементації механізму економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства у систему управління підприємством.

Об'єктом дослідження є процеси забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств.

Предмет дослідження складають теоретичні, методологічні, науково-методичні засади та прикладний інструментарій забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є сукупність способів наукового пізнання, загальнонаукових методів, прийомів і принципів, що використовувалися в процесі дослідження. Найвагоміші теоретичні та прикладні розробки та результати дослідження ґрунтуються на положеннях інституціоналізму, загальних механізмів управління, теорії ігор, ризикології, а також наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених з питань управління зовнішньоекономічною

діяльністю підприємства та його економічної безпеки.

Правове поле дослідження склали законодавчі та нормативні документи, що регулюють зовнішньоекономічну діяльність в Україні.

Інформаційною основою дослідження послуговували офіційні статистичні дані, результати власних досліджень і розрахунків з питань зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних промислових підприємств.

У роботі використано морфологічний аналіз (для уточнення та впорядкування категоріально-понятійного апарату за обраним напрямом дослідження), монографічний аналіз (у формуванні теоретичного базису виходу вітчизняних підприємств на зовнішні ринки), методи упорядкування (у дослідженні інститутів та інституцій, а також процесів інтеграції, інтернаціоналізації та глобалізації), експертне опитування та рейтинговий аналіз (для визначення безпеки діяльності вітчизняних підприємств на зовнішніх ринках), порівняння (у дослідженні природи безпеки зовнішньоекономічної діяльності), структурний аналіз (для формування концептуальної основи безпекоорієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств), програмно-цільовий підхід (при побудові фреймової моделі механізму економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства та біхевіористичної моделі функціонування зазначеного механізму), сценарний аналіз (під час використання інструментарію сценарного аналізу ризиків та загроз, що можуть виникати у реалізації зовнішньоекономічної діяльності підприємства), графічний метод (для візуалізації результатів дослідження), табличний метод (в оцінюванні зовнішніх ринків та фактичних умов ведення бізнесу в Україні), методи теорії ігор (у розробленні та використанні моделі взаємодії суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності з потенційними контрагентами).

Наукова новизна одержаних результатів. Головний результат дослідження полягає у формуванні сукупності теоретико-методологічних і прикладних засад економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств. Основними науковими результатами, які характеризують наукову новизну виконаного дослідження, є такі:

вперше:

- запропоновано та обґрунтовано концептуальні засади безпекоорієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств та визначено його основні складові, що дозволяє на основі збалансування вигоди і безпеки реалізовувати заходи управлінського впливу у сфері зовнішньоекономічної діяльності, спрямовані на забезпечення економічної безпеки підприємств;

- сформовано науково-методологічний підхід щодо вибору ринків підприємством – суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності та його поведінки на визначених ринках на основі критеріїв доступності, безпеки та доходності ринку шляхом розроблення алгоритму їх вибору та формування відповідного інструментарію оцінювання, спрямованого на визначення перспективності та безпеки окремих зовнішніх локальних ринків для підприємства;

- розроблено модель взаємодії суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності з потенційними контрагентами, яка дозволяє будувати у матричній формі сценарії взаємодії між підприємством та його контрагентами (з урахуванням взаємодії між

окремими контрагентами), кількісно оцінювати вигідність кожного з таких сценаріїв та здійснювати вибір найбільш оптимального сценарію за критерієм корисності для всіх учасників взаємодії;

– запропоновано методологічні засади формування механізму економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства з використанням фреймової моделі та розроблено біхевіористичну модель функціонування такого механізму, що дозволяє побудувати його для конкретного підприємства з урахуванням умов функціонування такого підприємства, очікуваних стимулів з боку зовнішнього та внутрішнього середовища та здійснити імплементацію розробленого механізму у систему управління підприємством;

удосконалено:

– науково-методологічний підхід щодо оцінювання ринків як з позиції потенційної вигоди для підприємства від дій на кожному з них, так і з позиції безпеки діяльності на таких ринках, відмінністю якого є прийняття управлінських рішень для підприємства – суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності про доцільність і форму виходу на певний ринок, присутність на такому ринку або вихід з нього; визначення основних факторів впливу на безпеку ринку та безпеку взаємодії з потенційним контрагентом на цільовому ринку і кількісної оцінки впливу кожного з наведених факторів; характеристика бар'єрів виходу на ринок для підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;

– теоретичні основи та інструментарій сценарного аналізу ризиків та загроз, що можуть виникати у реалізації зовнішньоекономічної діяльності підприємства, які, на відміну від існуючих, дозволяють представити ризики та загрози за основними зовнішньоекономічними операціями у розрізі окремих процесів та суб'єктів і для кожного з цих процесів здійснити оцінку ймовірності та наслідків реалізації ризиків та загроз у результаті співпраці підприємства із контрагентами і сформулювати сценарій дій щодо їх уникнення та подолання;

– організаційне забезпечення імплементації механізму економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства у систему управління підприємством, яке, на відміну від існуючих, передбачає ідентифікацію змісту впровадження механізму та характеристику управлінських дій у межах різних підходів до управління, що надає можливість застосовувати два альтернативних підходи до безпосереднього впровадження – проектний (конструкційний) або ремонтантний (органічний), з їх детальною характеристикою та потенційними ризиками від використання;

набули подальшого розвитку:

– категоріально-понятійний апарат управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства та його економічною безпекою, а саме визначення понять: «економічна безпека зовнішньоекономічної діяльності підприємства», під яким, на відміну від існуючих, слід розуміти складову економічної безпеки підприємства, що забезпечує мінімізацію дестабілізуючого впливу факторів різної природи походження при виході підприємства на зовнішні ринки та організації процесу взаємодії з іноземними контрагентами; «безпекоорієнтоване управління зовнішньоекономічною діяльністю промислових підприємств», сутність якого, на відміну від існуючих, полягає в орієнтації на досягнення бажаного стану безпеки та

ефективної (прибуткової) діяльності підприємства за наявності негативного впливу зовнішнього і внутрішнього середовища, що забезпечується прийняттям управлінських рішень суб'єктами управління різних рівнів;

– теоретичний базис обґрунтування доцільності та безпечності виходу підприємств на зовнішні ринки, що на відміну від існуючих, дозволяє обґрунтувати у межах наявних теорій ринків природу процесів інтеграції, інтернаціоналізації та глобалізації, які обумовлюють особливості взаємовідносин окремих суб'єктів господарювання на зовнішніх ринках та пояснюють специфіку глобалізаційних процесів і вимушеного включення у ці процеси більшості суб'єктів господарювання різних країн;

– склад факторів макrorівня, які негативно впливають на активність зовнішньоекономічної діяльності підприємств та її економічну безпеку (ведення військових дій на території країни, непрозора і недосконала політика НБУ, постійні трансформаційні процеси у фіскальній сфері, нестабільність у забезпеченні ресурсами суб'єктів господарювання різних рівнів, недовіра іноземних партнерів до вітчизняного інституціонального поля та бізнес-середовища), що дозволяє більш комплексно проводити аналіз наслідків негативної реакції підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на вплив таких факторів;

– характеристика інституціонального середовища функціонування підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на основі контрактної парадигми, яка, на відміну від існуючих, розглядає наміри та можливі дії учасників зовнішньоекономічних відносин як змінні, зосереджує увагу на угодах як основному інструментові, що визначає узгоджені дії економічних агентів не тільки у зовнішніх стосунках, але й внутрішньофірмових процесах, та розглядає інституціональні рамки як такі, що можуть змінюватися залежно від ринку, на якому діє підприємство та визначає можливі ролі суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності у процесі взаємодії на ринку;

– концепція забезпечення економічної безпеки шляхом змістового наповнення концептів економічної безпеки підприємства, що дозволило уточнити природу економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства з урахуванням її основних складових, принципів і суб'єктів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в доведенні науково-обґрунтованих та методично-завершених положень до рівня практичних рекомендацій, спрямованих на забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств та підвищення ефективності управління такою діяльністю.

До складу результатів дослідження, які мають найбільше практичне значення, слід віднести такі: визначений зміст, основні елементи та складові безпекоорієнтованого управління підприємствами, які доведені до рівня готовності до практичної імплементації в систему управління підприємством; побудовану систему взаємовідносин бізнес-партнерів у сфері зовнішньоекономічної діяльності, яка дозволяє пояснити поведінку кожного з партнерів на основі інституціонального середовища, впливу інституціональних угод та принципал-агентських відносин; алгоритм вибору ринку(ів) для підприємства – суб'єкта зовнішньоекономічної

діяльності та поведінки на такому ринку; рекомендації щодо формування оптимального сценарію взаємодії суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності з потенційними контрагентами; рекомендації щодо виділення ризиків та загроз у зовнішньоекономічній діяльності підприємства під час взаємодії підприємства із іноземним партнером; фреймову модель механізму економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства; рекомендації щодо імплементації механізму економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства до системи управління підприємством; біхевіористичну модель функціонування механізму економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

Результати дисертації використано в діяльності підприємств, установ та організацій, що підтверджується відповідними документами: Державна фіскальна служба України. Департамент розвитку митної справи (довідка № 2032/99-99-26-01-05 від 12.11.2015 р.); Державна фіскальна служба України. Департамент аналізу ризиків та протидії митним правопорушенням (довідка № 2029/99-99-26-01-03 від 11.11.2015 р.); Державна фіскальна служба України. Хмельницька митниця ДФС (довідка № 2696/10/22-70-00.1-11 від 06.05.2015 р.); ТОВ «Гілея» (довідка № 396 від 01.12.2015 р.); ДП «Новатор» (довідка № 247 від 7.09.2016 р.); ТОВ «Європа Експорт плюс» (довідка № 355 від 14.12.2016 р.).

Матеріали дисертації використані у навчальному процесі Хмельницького національного університету Міністерства освіти і науки України при підготовці навчально-методичних матеріалів та викладання дисциплін «Державне та регіональне управління», «Сучасні технології управління», «Інвестиційний менеджмент» (довідка № 73 від 19.12.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, розробки та висновки дисертаційної роботи є результатом самостійно проведених досліджень автора з питань забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств. Внесок автора в колективно опубліковані наукові праці конкретизовано в списку публікацій. З праць, які опубліковані у співавторстві, використано лише ті положення та ідеї, які є результатом особистих досліджень здобувача. У роботі матеріали та висновки кандидатської дисертації автора не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення, висновки й пропозиції доповідались і обговорювались на 16 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах: Міжнародному науково-практичному семінарі «Сучасні проблеми управління підприємствами в умовах глобалізації та інтернаціоналізації» (м. Херсон – м. Прага, 3-9 квітня 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка сьогодення: актуальні питання та інноваційні аспекти» (м. Київ, 26–27 квітня 2013 р.); X Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Wschodnie partnerstwo – 2014» (m. Przemyśl, 07–15 września 2014 р.); X International scientific and practical conference «Scientific horizons» (с. Sheffield, September 30 – October 7, 2014); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки» (м. Полтава, 9 жовтня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Проблеми управління економічною безпекою підприємства, регіону, країни» (м. Полтава, 13 травня 2015 р.); II науково-практичній інтернет-

конференції «Дослідження теоретичних аспектів та розробка системи оцінювання ефективності митних процедур» (м. Хмельницький, 22 травня 2015 р.); Науково-практичній інтернет-конференції «Розробка механізму аналізу ризиків в контексті впровадження системи попереднього інформування про переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон» (м. Хмельницький, 17 вересня 2015 р.); X Міжнародній науково-практичній конференції «Маркетингові технології в умовах глобалізації економіки України» (м. Хмельницький, 3–5 грудня 2015 р.); XI mezinárodní vědecko-praktická konference «Aktuální vymoženosti vědy – 2015» (m. Praha, 27.06.2015 – 05.07.2015); XI International scientific and practical conference «Modern European science – 2015» (c. Sheffield, June 30 – July 7, 2015); II науково-практичній інтернет-конференції «Розробка механізму аналізу ризиків в контексті впровадження системи попереднього інформування про переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон» (м. Хмельницький, 19 травня 2016 р.); Науково-практичній інтернет-конференції «Розвиток інституту уповноваженого економічного оператора в контексті імплементації Рамкових стандартів безпеки та полегшення міжнародної торгівлі ВМО» (м. Хмельницький – м. Ірпінь, 15 вересня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економічний механізм управління інноваціями: методологія, теорія та практика» (м. Львів, 16–17 вересня 2016 р.); XII Научна практична конференция «Научният потенциал на света – 2016» (г. София, 17–25 септември, 2016); Економічному науково-практичному форумі «Підприємництво і маркетинг у XXI столітті» (м. Одеса, 23–25 вересня 2016 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 48 наукових праць, із них: 1 одноосібна монографія; 3 колективних монографій; 28 статей у наукових фахових виданнях України, у т.ч. 12 статей у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних; 16 тез доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій – 51,53 друк. арк., з них особисто автору належить 43,95 друк. арк.

Структура і обсяг дисертаційної роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел з 465 найменувань на 48 сторінках, 14 додатків на 88 сторінках. Загальний обсяг роботи складає 528 сторінок комп'ютерного тексту, із них 480 сторінок основного тексту. Робота містить 86 рисунків та 100 таблиць, з них 45 таблиць на 61 повній сторінці та 15 рисунків на 15 повних сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі «**Теоретичні засади економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств**» представлено зовнішньоекономічну діяльність як об'єкт економічної безпеки підприємств; досліджено еволюцію концептів економічної безпеки та фактори дестабілізуючого впливу на економічну безпеку підприємств; сформовано та обґрунтовано концептуальні засади безпекоорієнтованого управління зовнішньоекономічною

діяльністю підприємств.

Об'єктивною тенденцією у сучасній економіці є поширення процесів інтеграції та інтернаціоналізації. Теоретичною основою таких процесів виступають проаналізовані теорії меркантилізму, класичної політекономії, неокласичні, кейнсіанські інституційні та сучасні теорії, а практичною формою – різні види зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) дає підприємству не тільки додаткові вигоди, але й породжує додаткові ризики та небезпеки. Більш того, ЗЕД сама є об'єктом впливу додаткових ризиків та небезпек, отже вона є об'єктом економічної безпеки й вимагає цілеспрямованих зусиль з боку системи управління підприємством для забезпечення своєї безпеки.

Розуміння економічної безпеки ЗЕД підприємства спирається на концепти економічної безпеки та концепти економічної безпеки підприємства. Еволюція концептів економічної безпеки тривала, починаючи з ХХ століття від її визнання на макрорівні складовою національної безпеки до охоплення поняттям безпеки мікро-, мезо- та макрорівнів із формування окремих підходів до її розуміння – захисного, ресурсного, стійкісного, процесного, еволюційного, конкурентного та гармонізаційного. В межах кожного з існуючих підходів виділено основний фактор дестабілізуючого впливу (внутрішні та зовнішні загрози з різною мірою їхньої деталізації) та об'єкт захисту для підприємства (інтереси підприємства, окремі види його потенціалу, діяльність підприємства, уникнення збитків, стійкість підприємства, його розвиток тощо).

Важливість економічної безпеки підприємства актуалізує необхідність управління нею, для розкриття змісту якого проаналізовано існуючі принципи управління економічною безпекою підприємства та показано міру висвітлення таких принципів в існуючих наукових розробках. З метою узагальнення сукупності факторів дестабілізуючого впливу на економічну безпеку підприємства проведено їхню класифікацію за більш, ніж 25 класифікаційними ознаками (за походженням, ймовірністю настання, можливістю прогнозування, масштабами наслідків, моментом виникнення, джерелом виникнення, вірогідністю виникнення, частотою виникнення, природою виникнення тощо).

Поєднання природи економічної безпеки підприємства та змісту ЗЕД дозволяє пояснити природу безпеки ЗЕД підприємства, яка є функціональною складовою економічної безпеки підприємства та елементом економічної безпеки держави. Економічна безпека ЗЕД підприємства забезпечує мінімізацію дестабілізуючого впливу факторів різної природи походження при виході підприємства на зовнішні ринки і організації процесу взаємодії з іноземними контрагентами.

Необхідність забезпечення економічної безпеки підприємства та всіх її складових актуалізує потребу у використанні запропонованого безпекоорієнтованого управління підприємством і безпосередньо його зовнішньоекономічною діяльністю. Зміст складових безпекоорієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю промислових підприємств наведено у табл. 1.

Процеси формування безпекоорієнтованого управління ЗЕД промислових підприємств включають: дослідження концептів економічної безпеки та специфіки ЗЕД; визначення актуальності впровадження безпекоорієнтованого управління ЗЕД

промислових підприємств; визначення особливостей середовища функціонування підприємств – суб'єктів ЗЕД на засадах інституціональної теорії; аналіз емпіричних передумов вибору зовнішніх ринків підприємствами – суб'єктами ЗЕД; оцінювання зовнішніх ринків підприємствами – суб'єктами ЗЕД; розроблення моделі взаємодії вітчизняних промислових підприємств – суб'єктів ЗЕД з потенційними контрагентами; сценарний аналіз ризиків та загроз у реалізації зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств при взаємодії з потенційними контрагентами; формування механізму забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Це дозволило комплексно пояснити особливості впровадження безпекоорієнтованого управління ЗЕД вітчизняних підприємств і стало передумовою формування відповідного інструментального забезпечення цих процесів.

Таблиця 1

Зміст складових безпекоорієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю промислових підприємств

Складова	Зміст
Сутність підходу	Орієнтація на досягнення бажаного стану безпеки та ефективної (прибуткової) зовнішньоекономічної діяльності підприємства за наявності негативного впливу зовнішнього і внутрішнього середовищ, що забезпечується прийняттям управлінських рішень суб'єктами управління різних рівнів
Об'єкт	Зовнішньоекономічна діяльність та економічна безпека підприємства
Предмет	Економічна безпека зовнішньоекономічної діяльності підприємства
Принципи	Економічна доцільність, збалансованість, комплексність та інші загальновизнані принципи
Орієнтація	Розширення стратегічних перспектив розвитку підприємства за рахунок виходу на зовнішні ринки з дотриманням критеріїв безпеки та прибутковості зовнішньоекономічної діяльності
Задачі	Дослідження концептів економічної безпеки; аналіз середовища функціонування підприємств – суб'єктів ЗЕД; оцінювання зовнішніх ринків із позиції безпеки діяльності підприємств – суб'єктів ЗЕД на таких ринках; вибір потенційних контрагентів на зовнішніх ринках, ідентифікація ризиків і загроз у сфері ЗЕД; формування механізму забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства
Механізм реалізації	Формування механізму забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності та його імплементація у загальну систему управління підприємством
Структура	Ідентифікація елементів підходу; оцінювання зовнішніх ринків; обґрунтування вибору потенційних контрагентів; сценарний аналіз ризиків та загроз, що притаманні зовнішньоекономічній діяльності; формування механізму забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства
Особливості	Забезпечення збалансованості безпеки та прибутковості у процесі реалізації зовнішньоекономічної діяльності підприємства
Результат	Досягнення бажаного стану економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства

Результатом реалізації безпекоорієнтованого підходу до управління підприємством є досягнення бажаного стану економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

У другому розділі «Аналіз передумов реалізації безпекоорієнтованого підходу в зовнішньоекономічній діяльності промислових підприємств» визначено стратегічні орієнтири у формуванні зовнішньоекономічних відносин вітчизняних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; проаналізовано нормативне поле регулювання зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств; досліджено середовище функціонування підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на засадах інституціональної теорії.

Поведений аналіз динаміки експорту та імпорту товарів та послуг в Україні за 2010–2015 роки упевнено свідчить про зміну стратегічних орієнтирів співпраці вітчизняних суб'єктів ЗЕД з іноземними партнерами. Формується тренд поступової відмови вітчизняних підприємств від співпраці з контрагентами з Російської Федерації та країн СНД, і відбувається активізація співпраці з суб'єктами ЄС та інших країн світу. Зміна стратегічних орієнтирів у ЗЕД вітчизняних підприємств, орієнтація на нові ринки дає не тільки нові перспективи для зростання й розвитку, але й породжує певні загрози, що потребує застосування безпекоорієнтованого управління ЗЕД вітчизняних підприємств.

На сьогодні на макрорівні зберігається негативний вплив факторів на ЗЕД вітчизняних підприємств. Основними факторами такого негативного впливу на макрорівні є ведення військових дій на території країни; непрозора і недосконала політика НБУ; постійні трансформаційні процеси у фіскальній сфері; нестабільність у забезпеченні ресурсами суб'єктів господарювання різних рівнів; недовіра іноземних партнерів до вітчизняного інституціонального поля та бізнес-середовища. Зазначені фактори обумовлюють відповідну реакцію суб'єктів господарювання: згортання діяльності на «ризикованих» територіях; відсутність мотивації «заводити» валютну виручку на територію країни; тенденція до «тінізації» господарських операцій та діяльності в цілому; перенесення виробництва до місць із стабільним ресурсним забезпеченням; мінімізація операцій із суб'єктами вітчизняного фінансового сектора. Ситуація, яка склалася, обумовлює потребу у посиленні економічної безпеки ЗЕД вітчизняних підприємств як на макрорівні (удосконалення інституціонального середовища), так і на мікрорівні (удосконалення інструментарію та елементів економічної безпеки підприємств).

Проведений аналіз нормативних документів вітчизняного законодавства з питань здійснення ЗЕД, ліцензування та нетарифного регулювання, визначення митних тарифів, валютного регулювання та контролю, та ратифікованих Україною міжнародних угод та конвенцій, які регламентують окремі питання здійснення ЗЕД, дозволив дійти висновку, що нормативне поле регулювання ЗЕД в Україні є нейтральним щодо економічної безпеки ЗЕД вітчизняних підприємств, оскільки безпосередньо не створює додаткових загроз, але й не сприяє забезпеченню економічної безпеки вітчизняних підприємств. Суб'єкти ЗЕД здійснюють свою діяльність в межах певного інституційного середовища, суб'єктами якого є визначені органи державної влади, щодо кожного з яких представлено його нормативно визначені завдання та повноваження. Вплив середовища функціонування на діяльність суб'єктів ЗЕД проаналізовано на засадах інституціональної теорії, для чого обґрунтовано доцільність використання саме інституціоналізму як теоретичної бази дослідження, уточнено розуміння базових

понять інституту та інституції, здійснено класифікацію інституціональних концепцій та показано вплив середовища на ЗЕД суб'єктів господарювання на основі трирівневої взаємодії (індивід-інституціональні угоди-зовнішнє середовище). Це надало змогу виявити вплив основних визначених елементів інституціонального середовища (інститути, інституції, інституціональні угоди) на формування економічної безпеки ЗЕД підприємства.

На основі використання засад інституціоналізму показано важливість контрактної парадигми, яка є фундаментом угод та інституціонального середовища для здійснення ЗЕД і забезпечення її економічної безпеки та доведено, що опортунізм, асиметричність інформації, соціокультурні фактори є надзвичайно актуальними саме для суб'єктів ЗЕД як на етапі попереднього прийняття рішень щодо укладання угод, так і безпосередньо у процесі їх реалізації. Вони суттєво впливають на процес формування принципал-агентських відносин у сфері ЗЕД і визначення ролей окремих суб'єктів у зазначеному процесі.

Складна система взаємовідносин у сфері ЗЕД обумовлюється взаємодією двох або більше суб'єктів господарювання, які функціонують у специфічному (притаманному саме їм) інституціональному середовищі. Характеристику інституціонального середовища функціонування підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності наведено на рис. 1.

Визначено, що забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства відбувається саме за рахунок механізмів захисту, які сформовані на основі рішень, що генеруються у внутрішньому середовищі підприємства і приймаються на основі ситуаційного аналізу наявних процесів та розроблення сценаріїв розвитку бізнесу на певних ринках.

У третьому розділі **«Оцінювання зовнішніх ринків підприємствами – суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності з позиції безпекоорієнтованого підходу»** визначено передумови вибору зовнішніх ринків підприємствами – суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності; проаналізовано емпіричні передумови вибору зовнішніх ринків підприємствами – суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в Україні; розроблено теоретичні та інструментальні засади оцінювання зовнішніх ринків підприємствами – суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Передумовами вибору ринку для підприємства суб'єкта ЗЕД є можливі форми виходу на такий ринок, його кількісна характеристика, наявні ризики на такому ринку та його безпека для підприємства. Вихід на зовнішній ринок потребує вибору певної форми такого виходу (прямий або непрямий експорт, пряме інвестування, спільна діяльність) з урахуванням його кількісних характеристик, які запропоновано визначати на основі розглянутих індикаторів (коефіцієнт концентрації, коефіцієнт ентропії, індекс Холла-Тайдмана, індекс Лінда, коефіцієнти Бейна, Тобіна, Лернера, індекси Ротшильда, Грубеля-Ллойда, Брюлхарда тощо).

При цьому в межах безпекоорієнтованого управління ЗЕД запропоновано та охарактеризовано п'ять сценаріїв співвідношення між безпекою ринку та його привабливістю щодо прийняття рішення про вихід на ринок та поведінку підприємства на ньому.

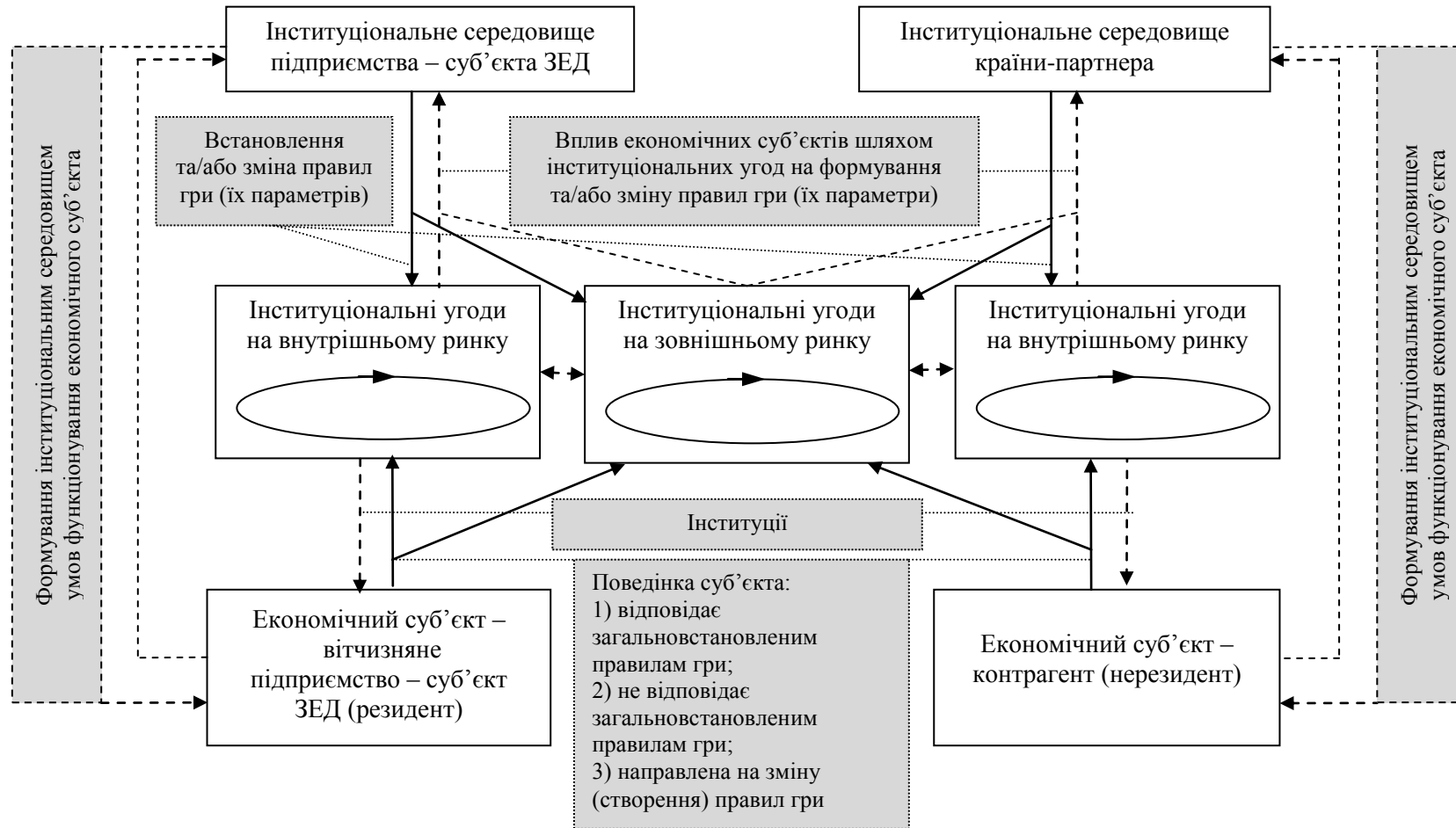

Рис. 1. Характеристика інституціонального середовища функціонування підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності

З метою визначення ризиків та загроз в діяльності вітчизняних суб'єктів ЗЕД на основі аналізу факторів ризику виділено генеральні (такі, що виникають для цілих галузей економіки та існують для всіх учасників ринку) та специфічні (такі, що виникають для конкретного підприємства) ризики. Показано, що саме категорія ризику у поєднанні із категоріями безпеки та небезпеки пояснює можливість отримання додаткової вигоди для підприємства, яке є суб'єктом ЗЕД. Такими додатковими вигодами можуть бути нові потенційні можливості, додаткові грошові надходження, валютна виручка, низький рівень конкуренції (порівняно із внутрішнім ринком), захищеність інвестицій та інші вигоди. Але, як показано, отримання таких вигід може стикнутися із певними бар'єрами в діяльності суб'єкта ЗЕД – економічними, адміністративними, інфраструктурними, екологічними, соціокультурними, санітарно-епідеміологічними та кримінальними.

Для визначення безпеки окремого ринку для підприємства та безпеки взаємодії із конкретним контрагентом на такому ринку виділено та докладно описано відповідні фактори макро- та мікрорівня. Факторами макрорівня, які впливають на економічну безпеку певного локального ринку, є інституційний, соціокультурний, фіскальний, інвестиційний та трансакційний. Факторами мікрорівня, які впливають на економічну безпеку взаємодії із певним контрагентом, є внутрішньоорганізаційний, іміджевий, фінансовий, конкурентний та комплементарний. Для кожного з факторів відповідно до його природи описано порядок формування кількісного впливу на безпеку ринку або безпеку взаємодії із контрагентом.

Аналіз емпіричних передумов вибору зовнішніх ринків вітчизняними підприємствами – суб'єктами ЗЕД проведено на прикладі підприємств машинобудування: визначено реальні та потенційні ринки для експорту продукції вітчизняних підприємств машинобудування та визначено найбільш вагомі генеральні та специфічні ризики у ЗЕД вітчизняних підприємств машинобудування. Висновки за результатами аналізу ризиків для вітчизняних суб'єктів ЗЕД є такими: всі проаналізовані підприємства мають ризики під час здійснення ЗЕД, й питання подолання таких ризиків є актуальним; істотна частина генеральних ризиків виникає на внутрішньому щодо підприємств-експортерів ринку; й залежить не стільки від суто дій самих підприємств, скільки від впливу органів державної влади в Україні; вагома частина специфічних ризиків існує, але при цьому залежать від того локального ринку, на який виходить експортер; найбільш актуальними генеральними ризиками є недосконалість чинного законодавства у сфері ЗЕД, нестабільна ціна на енергоносії, паливно-мастильні матеріали, зростання їхньої вартості; недосконалі регуляторна політика НБУ, збільшення податкового тиску, валютний ризик, зміна вектору взаємодії на зовнішніх ринках.

Здійснений аналіз основних способів експорту продукції за кордон вітчизняними суб'єктами ЗЕД (прямі продажі, із залученням агенту або дистриб'ютору, спільне підприємство, ліцензування, франчайзинг або через торгового посередника) показав, що ЗЕД вітчизняних підприємств має істотний потенціал свого розвитку на основі комбінування способів експорту.

Для вітчизняних суб'єктів ЗЕД у разі імпортних та експортних операцій

запропоновано критерії вибору іноземних партнерів: ціна товару, його якість, оперативність доставки, відсутність альтернативних партнерів та безпека взаємодії. Використання зазначених критеріїв дозволить здійснювати вітчизняним суб'єктам ЗЕД компаративний аналіз під час вибору партнера для взаємодії на зовнішньому ринку.

На підставі проведеного аналізу зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств Хмельницької області і України в цілому, запропоновано алгоритм вибору ринку(ів) для підприємства – суб'єкта ЗЕД та поведінки на такому ринку, з урахуванням критеріїв доступності, безпеки та доходності ринку з уточненими інструментами оцінювання (рис. 2).

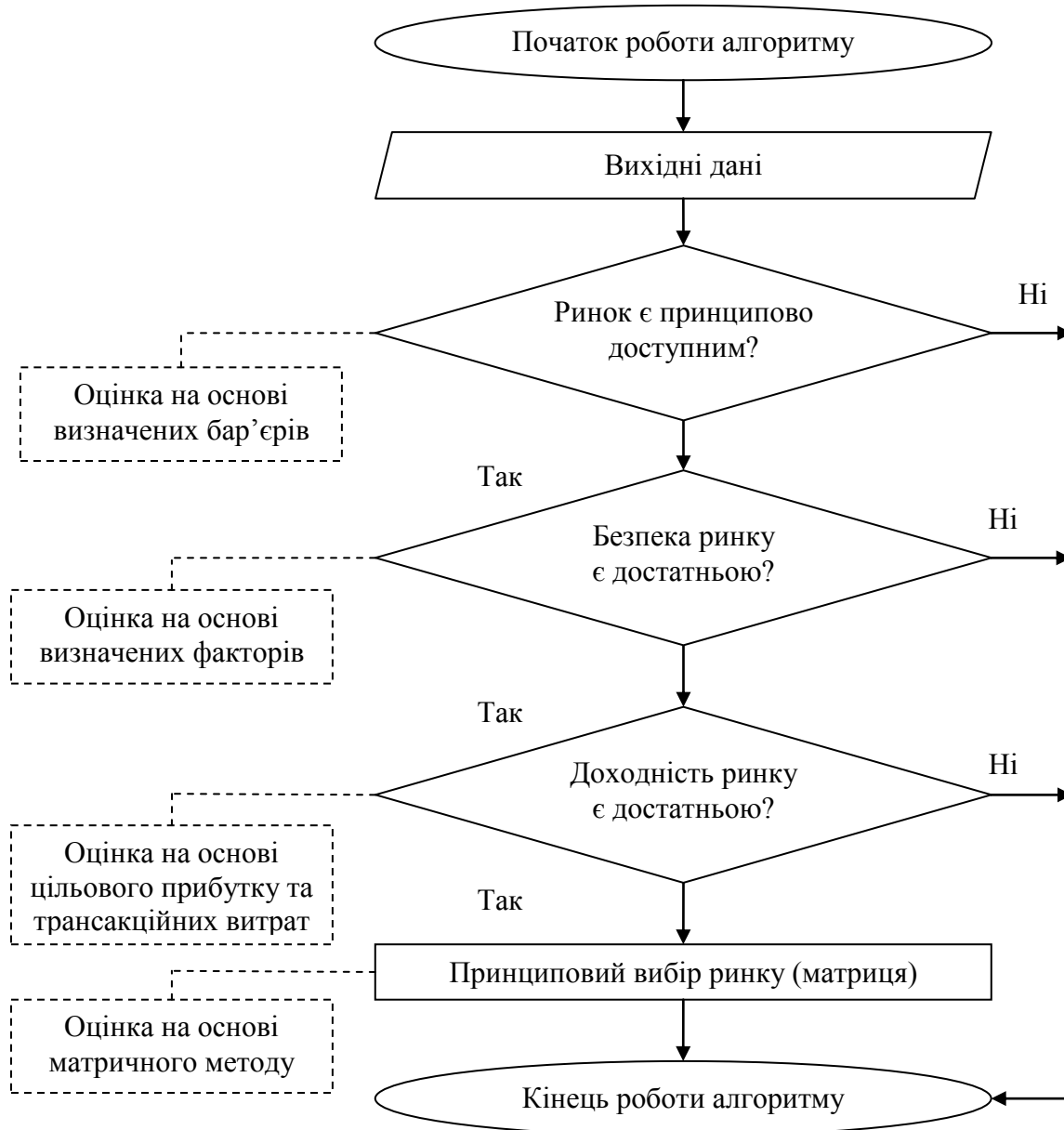

Рис. 2. Алгоритм вибору ринку(ів) для підприємства – суб'єкта ЗЕД та поведінки на такому ринку, з урахуванням критеріїв доступності, безпеки та доходності ринку з уточненими інструментами оцінювання

Основою такого алгоритму стала послідовне оцінювання доступності, безпеки та доходності ринку, яке генерує 8 можливих комбінацій використаних

параметрів. Кожна з таких комбінацій є описаною з позиції можливості виходу підприємства на певний ринок.

Для оцінки кожного з параметрів вибору ринку для підприємства-суб'єкта ЗЕД розроблено необхідний інструментарій. Оцінка принципової доступності ринку здійснюється на основі ідентифікації визначених можливих бар'єрів на ньому із використанням розробленої аналітичної адитивно-мультиплікативної функції, розрахованої вагомості окремих видів бар'єрів та ординальної описової шкали для оцінювання фактичного впливу кожного з визначених бар'єрів. Оцінка безпеки ринку проводиться на основі впливу раніше визначених факторів мікро та макrorівня, розробленої адитивно-мультиплікативної функції, визначеної вагомості та ординальної описової шкали для кожного з факторів. Оцінка доходності ринку здійснюється на основі розроблених аналітичних показників. Кінцеве рішення щодо вибору ринку здійснюється за допомогою розробленої матричної форми на основі комбінування показників доходності ринку та його безпеки та виділених й описаних восьми зон у такій розробленій матриці.

Розроблена матриця вибору ринків за критеріями доходності та економічної безпеки наповнена на прикладі конкретних локальних ринків для вітчизняних суб'єктів ЗЕД. Для кожного з сегментів такої матриці побудовано сценарії виходу підприємства на певний локальний ринок із уточненням стратегічних орієнтирів та цілей, а також конкретних управлінських заходів у кожному сценарії. Для кожного з виділених сценаріїв запропоновано методи та прийоми роботи, а також форми роботи на відповідному ринку.

У четвертому розділі **«Організація взаємодії промислового підприємства та потенційних контрагентів у контексті забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства»** визначено передумови формування моделі взаємодії підприємства – суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності з потенційними контрагентами; розроблено модель взаємодії суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності з потенційними контрагентами та здійснено її апробацію на промислових підприємствах; проведено сценарний аналіз ризиків та загроз у реалізації зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств при взаємодії з потенційними контрагентами.

Для забезпечення економічної безпеки ЗЕД підприємства важливим завданням є вибір такого контрагента, який би задовольняв потреби підприємства і не генерував додаткових істотних для підприємства ризиків. Це обумовило необхідність розроблення моделі взаємодії підприємства – суб'єкта ЗЕД із потенційним контрагентом, яка дозволяє здійснити вибір оптимального контрагента з усієї множини потенційних контрагентів та прогнозувати результати взаємодії із ним.

Передумовами формування такої моделі стали визначені суб'єкти, які зацікавлені у її використанні (конкретні суб'єкти у складі підприємства), встановлене призначення такої моделі, визначені вимоги до моделі (адекватна складність, стійкість до відмов, можливість алгоритмізації та належна інформаційна наповненість) та базові умови актуалізації розроблення і використання моделі (зацікавленість у ЗЕД, фактичний статус суб'єкта ЗЕД, активний пошук контрагентів, втрата партнерів), встановлені основні очікувані

результати від її використання: мінімізація потенційних ризиків та загроз від співпраці у сфері ЗЕД, вибір потенційних контрагентів та формування сценарію співпраці із ними, оптимізація процесу прийняття управлінських рішень щодо ЗЕД та забезпечення економічної безпеки ЗЕД підприємства

Модель взаємодії суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності з потенційними контрагентами побудовано на основі теорії ігор, зокрема безкоаліційної гри з визначенням рівноважних станів за Нешем і за Парето з обов'язковим врахуванням специфіки взаємовідносин потенційних контрагентів на визначеному цільовому ринку та особливостей політики інформаційної безпеки таких контрагентів. Сценарій взаємодії між підприємством і його контрагентами побудовано у матричній формі на основі використання експертних методів для формування первинних оцінок. Для кожного із сформованих сценаріїв передбачена кількісна оцінка його вигідності. У сформованій матриці сценаріїв передбачається вибір найбільш оптимального з них за критерієм його корисності.

Основою моделі є безкоаліційна гра:

$$\left\langle D_k \begin{matrix} N \\ k=1 \end{matrix}, \mathbf{W}_k \begin{matrix} N \\ k=1 \end{matrix} \right\rangle \text{ при } k = \overline{1, N}, \quad (1)$$

що є моделлю взаємодії контрагентів, за якою кожен гравець обирає певну послідовність зі своїх $N-1$ -го контрагентів, де вказується взаємодія чи відсутність взаємодії з кожним з них. Множина D_k складається з N елементів типу «0» та «1», де «0» на n -й позиції означає відсутність взаємодії, «1» – рішення про взаємодію контрагентом, номер якого дорівнює $n+1$, якщо $k < n$, та n за умови $k > n$.

Під розв'язком гри (1) будемо розуміти таке поєднання (комбінацію) чистих стратегій усіх контрагентів (гравців):

$$z_j^* \begin{matrix} N \\ j=1 \end{matrix} \text{ при } z_j^* \in D_j, \quad (2)$$

за якого забезпечується повна взаємовигідність, рівновага та відкритість (справедливість) у розподілі корисностей. Ситуація (2), яка відповідає переліку індексів G^* , є рівноважною за Нешем, якщо для будь-якої ситуації:

$$z_j \begin{matrix} N \\ j=1 \end{matrix} \text{ при } z_j \in D_j \quad (3)$$

з переліком індексів G виконується нерівність:

$$w_G^k \leq w_{G^*}^k \quad \forall k = \overline{1, N}. \quad (4)$$

Ситуація (2) є рівноважною за Парето у грі (1), якщо не існує переліку індексів G^0 такого, що для кожного $k = \overline{1, N}$ виконано нерівності:

$$w_{G^*}^k \leq w_{G^0}^k \text{ та } w_{G^*}^{k_0} < w_{G^0}^{k_0}, \quad (5)$$

де k_0 є номером деякого гравця ($k_0 \in \overline{1, N}$).

Розроблену модель взаємодії суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності з потенційними контрагентами апробовано на прикладі машинобудівних підприємств Хмельницької області та Німеччини. Розв'язки гри при моделюванні взаємодії фірми «Чері» (W1), ТОВ «Європа Експорт плюс» (W2) і концерну

«Jungheinrich AG» (W3) представлено на рис. 3.

>> W1	>> W2	>> W3
W1(:, :, 1) = 0.0400 0.2600 0.5800 0.8200 2 0.6800 5 0.1400 0.8800 0.8800	W2(:, :, 1) = 0.5600 0.0200 0.6200 0.0600 2 0.7000 5 0.1600 0.0600 0.1200	W3(:, :, 1) = 0.3000 0.4000 0.3800 0.6600 2 0.7200 5 0.6400 0.7000 0.7200
W1(:, :, 2) = 0.0400 0.2400 0.4400 0.2200 3 0.6000 6 0.0800 0.3400 0.4000	W2(:, :, 2) = 0.3800 0.0400 0.6400 0 3 0.7400 6 0.1400 0.1000 0.5800	W3(:, :, 2) = 0.4200 0.5600 0.4400 0.4200 3 0.7400 6 0.6400 0.6800 0.8000
W1(:, :, 3) = 1 0.0200 0.0600 0.6000 0.4400 4 0.5800 7 0.1000 0.7800 0.8400	W2(:, :, 3) = 1 0.8800 0.7800 0.5600 0.0800 4 0.8400 7 0.0200 0.1000 0.7800	W3(:, :, 3) = 1 0.8000 0.6400 0.4200 0.6000 4 0.7600 7 0.1800 0.6200 0.6200
W1(:, :, 4) = 0.0200 0 0.2800 0.1000 0.5600 0 0.2600 0.2200	W2(:, :, 4) = 0 0 0.3200 0 0.5600 0.0400 0.0200 0.0800	W3(:, :, 4) = 0.6600 0.4000 0.6400 0.3400 0.6800 0.7200 0.6800 0.5800

Рис. 3. Розв'язки гри при моделюванні взаємодії фірми «Чері» (W1), ТОВ «Європа Експорт плюс» (W2) і концерну «Jungheinrich AG» (W3)

Примітки: у рис. овалом обведена єдина рівноважна за Нешем ситуація; прямокутниками обведені сім ефективних ситуацій за Парето; всі ситуації пронумеровані ліворуч

У розробленій моделі наведено умови реалізації кожного з можливих сценаріїв та визначено варіанти компенсацій та перерозподілу корисностей між учасниками взаємодії для реалізації найбільш оптимального сценарію взаємодії, що представлено конкретною комбінацією варіантів для кожного з учасників щодо співпраці або відмови від співпраці з іншими учасниками, корисністю для кожного з учасників взаємодії, та сумарною корисністю взаємодії.

З метою уникнення можливих ризиків і загроз у процесі безпосередньої взаємодії вітчизняного підприємства із зовнішнім контрагентом проведений сценарний аналіз ризиків і загроз, що можуть виникати у реалізації зовнішньоекономічної діяльності підприємства, який включає низку етапів, а саме: ідентифікацію можливих «місць» виникнення ризиків і загроз; встановлення переліку можливих ризиків та загроз; оцінку ймовірності кожного з можливих ризиків і загроз; оцінку наслідків можливих ризиків і загроз; оцінку контрагента для співпраці; оцінку вигід контрагента від співпраці; формування сценаріїв дій підприємства внаслідок актуалізації ризиків та загроз.

Основні ризики та загрози у взаємодії вітчизняного суб'єкта ЗЕД та іноземного партнера визначено на основі сценарного підходу із виділенням окремих процесів у складі такої взаємодії та визначенням можливих ризиків для

кожного з таких процесів. Такий підхід дозволив побудувати сукупність моделей взаємодії підприємства – суб'єкта ЗЕД з контрагентом для різних операцій у сфері ЗЕД (експорт, експорт за участі посередника, імпорт, імпорт за участі посередника), визначити окремі процеси у складі таких операцій та відповідні таким процесам ризику. Для кожного з виділених ризиків визначені його наслідки, ймовірність реалізації та важкість наслідків. Виділені ризики для суб'єкта ЗЕД у разі реалізації окремих зовнішньоекономічних операцій згруповані у чотири зони за видами економічної діяльності за мірою тяжкості наслідків таких ризиків. Для виділених ризиків в діяльності суб'єкта ЗЕД розроблені сценарії дій щодо подолання таких ризиків, які для кожного з ризиків у кожній із зон визначають методи нейтралізації та ресурси, які мають бути при цьому задіяні.

Для зменшення ризиків в діяльності суб'єкта ЗЕД запропонований профіль оцінки потенційного контрагента підприємства, використання якого дозволяє віднести відповідного контрагента до області потенційної небезпеки, порівняної або високої безпеки у разі співпраці із ним. Для оцінювання мотивів іноземного партнера щодо співпраці розроблена матриця оцінки зацікавленості у співпраці, яку побудовано на основі критеріїв періодичності співпраці та її вигідності для іноземного партнера, а також визначені мотиви співпраці іноземного партнера, ідентифікація яких дозволяє оцінити його наміри та безпеку співпраці із ним для вітчизняного суб'єкта ЗЕД.

У п'ятому розділі **«Механізм забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства»** розроблено фреймову модель механізму економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства; сформовано організаційне забезпечення імплементації механізму економічної безпеки ЗЕД підприємства у систему управління підприємством; розроблено біхевіористичну модель функціонування механізму економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

Для забезпечення економічної безпеки ЗЕД підприємства запропоновано розробити відповідний механізм. Показано, що такий механізм має дуальний характер: він, з одного боку, є доволі абстрактним, заснованим на необхідних знаннях та розумінні природи економічної безпеки підприємства; з іншого боку, він є конкретним, оскільки містить конкретні дії, заходи та управлінські інструменти.

Для формування змісту механізму економічної безпеки ЗЕД підприємства розроблено фреймову модель, яку описано за характеристиками призначення, характеру за критерієм відображення реальності та врахування часу, виду представлення міри структуризації тощо. Фреймова модель представляє собою сукупність взаємопов'язаних слотів: призначення, характеристики, режим, індикатори економічної безпеки, об'єкт спрямування, ресурси, нормативна періодизація дії, функціонали, суб'єкти, методи та процедури. Щодо кожного зі слотів моделі розкритий його зміст та показані зв'язки із іншими слотами. Розроблені слоти фреймової моделі об'єднані у три контури: установчий, організаційно-оцінювальний, діяльнісний. Щодо кожного з контурів уточнений його зміст та призначення, та запропонований порядок його наповнення.

Для механізму економічної безпеки ЗЕД підприємства розглянуті варіанти його призначення, які поставлені у відповідність певним умовам функціонування підприємства, й для кожного з таких варіантів виділено ключовий аспект функціонування механізму. З метою забезпечення функціональності та гнучкості механізму економічної безпеки ЗЕД підприємства запропоновано різні режими його функціонування (номінальний, моніторинговий, стабільно-регламентний, запитоорієнтований, підвищений, антикризовий, самоорієнтований). Для кожного з виділених режимів надано опис та умови актуалізації. З метою уточнення необхідного у загальному випадку змісту такого механізму запропоновані його характеристики та встановлено управлінські патології, що можуть виникати за визначених умов функціонування відповідного механізму

Для імплементації механізму економічної безпеки ЗЕД підприємства у систему управління підприємством запропоновано вимоги такої імплементації (цільовий характер, завершеність, ергодичність, ередитарність, еквіфінальність та несуперечливість). Показано, що така імплементація може бути здійснена на засадах існуючих підходів до управління підприємством (проектний, функціональний, ситуаційний, системний, процесний тощо), й для кожного з підходів проведено ідентифікацію змісту впровадження відповідного механізму до системи управління підприємством та визначено необхідні дії. Показано, що відповідна імплементація може здійснюватися в межах проектного або ремонтантного підходів, для кожного з яких визначено їхній зміст, показано умови використання та ризику у разі їхнього вибору, визначено переваги й недоліки вибору кожного з двох підходів. Показано, що прив'язування механізму економічної безпеки ЗЕД підприємства до організаційної структури управління підприємством може проводитися на основі функціонального або гетерархічного підходів, а також на основі різних підходів щодо розподілу завдань механізму в межах діючої організаційної структури управління. Для кожного з запропонованих підходів визначено їхній зміст, переваги й недоліки використання.

Для конкретизації виконавців у складі механізму економічної безпеки ЗЕД підприємства виділено окремих суб'єктів, для кожного з яких описано його призначення та запропоновані підрозділи підприємства, що можуть бути такими суб'єктами у складі механізму економічної безпеки ЗЕД підприємства.

З метою повної імплементації механізму економічної безпеки ЗЕД підприємства до системи управління визначені завдання, що мають бути виконані. Для кожного з визначених завдань запропоновані та описані інструменти планування, організації, налагодження комунікацій та координації діяльності. З метою перевірки повноти імплементації механізму економічної безпеки ЗЕД підприємства розроблено спеціалізовані чек-листи для формування відповідного механізму, його впровадження в систему управління підприємством та результатів такого впровадження.

Для опису функціонування механізму економічної безпеки ЗЕД підприємства на основі врахування слабких сигналів розроблено біхевіористичну модель функціонування механізму економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства (рис. 4). Опис функціонування МЕБЗЕДП на засадах біхевіоризму із виділенням множин $\{R\}$ на наявні стимули $\{S\}$ в умовах

функціонування $\{C\}$ дозволив уточнити склад кожного з елементів у такій схемі та зміст самого механізму як агенту реагування. Реакції механізму розглянуті за групами $\{R_1\}$ – $\{R_4\}$ із уточненням характеру діяльності кожної з таких груп та виділенням двох контурів реакцій – контуру дії та контуру рефлексії.

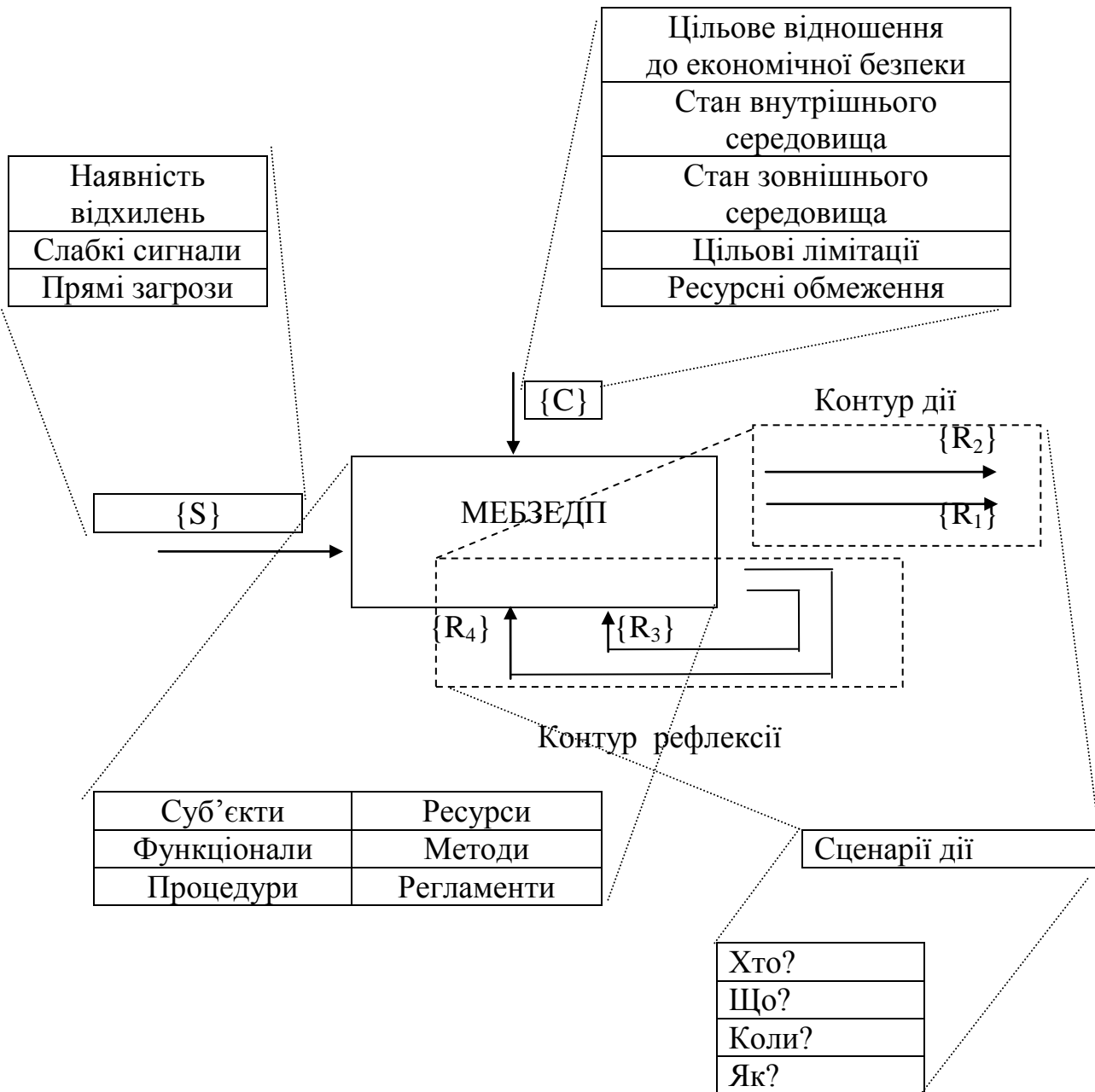

Рис. 4. Модель функціонування механізму економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства

На основі розробленої моделі надано характеристику механізму економічної безпеки ЗЕД підприємства на основі повноти виконання кожного з виділених контурів його реакцій, запропоновано формування тригерів та скриптів дії у складі такого механізму та розроблено алгоритм побудови механізму економічної безпеки ЗЕД підприємства. Результати реалізації розроблених пропозицій з економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності на промислових підприємствах представлені у табл. 3.

**Результати реалізації розроблених пропозицій з економічної безпеки
зовнішньоекономічної діяльності на промислових підприємствах**

Користувач	Складові забезпечення ЕБЗЕДП							Дієвість ЕБЗЕДП
	Аналіз потенційних ринків	Вибір зовнішнього ринку з позиції безпеки підприємства	Оцінювання потенційної доходності ринку	Вибір контрагентів	Вибір оптимального сценарію взаємодії з контрагентами	Аналіз ризиків при операціях ЗЕД	Механізм ЕБЗЕДП	
ТОВ «Європа Експорт плюс»								
Фахівці з економічної безпеки	++	++	-	++	++	+	++	++
Менеджмент	++	++	-	+	+	+	++	
ДП «Новатор»								
Фахівці з економічної безпеки	+	++	+	++	++	++	+	++
Менеджмент	+	+	+	++	+	+	+	
ПАТ «Укрелектроапарат»								
Фахівці з економічної безпеки	-	+	+	+	-	+	+	+
Менеджмент	+	+	+	+	-	-	+	
ДП «Красилівський агрегатний завод»								
Фахівці з економічної безпеки	+	++	+	++	+	+	+	+
Менеджмент	-	+	+	+	-	-	+	
ПАТ «Завод «Темп»								
Фахівці з економічної безпеки	++	+	-	++	+	++	+	++
Менеджмент	+	-	-	++	+	+	+	

Умовні позначення: – без змін; + незначний ефект; ++ значний ефект

Аналіз інформації наведеної у табл. 3 свідчить про вагоме значення представлених складових у процесі забезпечення економічної безпеки ЗЕД на досліджуваних підприємствах.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі обґрунтовано нове вирішення важливої науково-прикладної проблеми – розроблення теоретичної, методологічної та науково-методичної основи забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств. Результати проведеного дослідження дають підстави для обґрунтованих висновків, які характеризуються науковою новизною і мають теоретико-методологічне значення:

1. Активізація зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств є важливою передумовою розвитку національної економіки. Однак, більшість підприємств стикаються із суттєвими проблемами у процесі виходу на зовнішні

ринки, що обумовлено специфічними небезпеками і ризиками, які негативно впливають на стан їх економічної безпеки і значно ускладнюють інтеграційні процеси для вітчизняних підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. У роботі досліджено та розвинуто теоретичний базис обґрунтування доцільності та безпечності виходу підприємств на зовнішні ринки, в межах їхньої зовнішньоекономічної діяльності, а також розглянуто природу процесів інтеграції, інтернаціоналізації та глобалізації, які обумовлюють особливості взаємовідносин окремих суб'єктів господарювання на зовнішніх ринках та пояснюють специфіку глобалізаційних процесів і вимушеного включення у ці процеси більшості суб'єктів господарювання різних країн.

2. Запропоновано авторський підхід до визначення поняття «економічна безпека зовнішньоекономічної діяльності підприємства», під яким слід розуміти складову економічної безпеки підприємства, що забезпечує мінімізацію дестабілізуючого впливу факторів різної природи походження при виході підприємства на зовнішні ринки і організації процесу взаємодії з іноземними контрагентами. Також уточнено категоріально-понятійний апарат управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства та його економічною безпекою, а саме: визначення поняття: «безпекоорієнтоване управління зовнішньоекономічною діяльністю промислових підприємств», сутність якого, на відміну від існуючих, полягає в орієнтації на досягнення бажаного стану безпеки та ефективної (прибуткової) діяльності підприємства за наявності негативного впливу зовнішнього і внутрішнього середовища, що забезпечується прийняттям управлінських рішень суб'єктами управління різних рівнів.

3. Уточнено часові етапи еволюції концептів економічної безпеки підприємства та їх змістову характеристику, що дозволяє чітко визначити природу економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства, яка генерується на перетині важливих складових діяльності будь-якого підприємства, що інтегрується у світові ринки (зовнішньоекономічної діяльності та економічної безпеки), і забезпечує за рахунок використання специфічних управлінських методів і прийомів підвищення рівня економічної безпеки підприємства в цілому.

4. Запропоновано концептуальні засади безпекоорієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств які полягають у його спрямованості на досягнення бажаного стану безпеки та ефективної (прибуткової) діяльності підприємств за наявності негативного впливу середовища його функціонування. Визначено основні складові безпекоорієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств (сутність, об'єкт, предмет, принципи, орієнтацію, задачі, механізм реалізації, структуру, особливості та очікуваний результат) та визначено їх характеристики, що дозволяє на основі збалансування вигоди і безпеки реалізовувати заходи управлінського впливу у сфері зовнішньоекономічної діяльності, які направлені на забезпечення економічної безпеки підприємств.

5. Здійснено ідентифікацію факторів макrorівня, які суттєво впливають на активність підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх економічну безпеку, що визначає негативну реакцію вітчизняних підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, яка проявляється у такому: згорання

діяльності на «ризикованих» територіях (наближених до території проведення АТО); відсутність мотивації «заводити» валютну виручку на територію країни й намагання залишити таку виручку на рахунках дочірніх або асоційованих підприємств за кордоном, у тому числі шляхом використання трансфертного ціноутворення; загальна тенденція до «тінізації» господарських операцій та діяльності в цілому; перенесення виробництва до місць з стабільним ресурсним забезпеченням та інституціональним середовищем (переважно за кордон); мінімізація операцій з суб'єктами вітчизняного фінансового сектору. Це дозволяє визначити наслідки негативного впливу зазначених факторів на зовнішньоекономічну діяльність та економічну безпеку вітчизняних промислових підприємств.

6. Сформовано характеристику інституціонального середовища функціонування підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на основі контрактної парадигми. Здійснено моделювання відносин між учасниками зовнішньоекономічної діяльності на засадах інституціоналізму, що дозволило побудувати сукупність сценаріїв таких відносин, для кожного з яких надано відповідний опис та визначено дії економічних агентів, не тільки у зовнішніх стосунках, але й у внутрішньоорганізаційних процесах.

7. Удосконалено науково-методичний підхід щодо оцінювання ринків як з позиції потенційної вигоди для підприємства від дій на кожному з аналізованих ринків, так і з позиції безпеки діяльності підприємства на таких ринках, відмінністю якого є: прийняття управлінських рішень для підприємства – суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності про доцільність виходу на певний ринок, форму виходу на ринок, присутності на такому ринку або виходу з нього. При цьому основними формами виходу підприємств на зовнішні ринки є прямий та непрямий експорт, спільна підприємницька діяльність та пряме інвестування, але поширеність та доступність таких форм для українських підприємств є різною. Визначення основних факторів впливу мікро- та макrorівня на безпеку ринку та безпеку взаємодії з потенційним контрагентом на цільовому ринку і кількісної оцінки впливу кожного з таких факторів з використанням відповідних індексів. Представлено характеристику бар'єрів (економічні, адміністративні, інфраструктурні, екологічні, соціокультурні, санітарно-епідеміологічні та кримінальні) виходу на ринок для підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Це дозволяє за рахунок запропонованої методики комплексного оцінювання та аналізу потенційних ринків формувати підґрунтя вибору окремих цільових ринків та реалізовувати засади безпекоорієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств.

8. Запропоновано науково-методологічний підхід щодо вибору ринків підприємством – суб'єктом зовнішньоекономічною діяльністю та поведінки на таких ринках з урахуванням критеріїв доступності, безпеки та доходності ринку. Розроблено алгоритм вибору ринків, який передбачає: оцінювання доступності ринку на основі визначених бар'єрів; оцінювання безпеки ринку для діяльності підприємства на основі визначених факторів; оцінювання доходності ринку на основі цільового прибутку і трансакційних витрат; принципів вибору ринку з використанням матричного методу. Сформовано інструментарій оцінювання

ринків (для оцінювання доступності та безпеки ринку пропонується використовувати аналітичні функції, а для оцінювання доходності ринку – матричний метод у поєднанні з методом коефіцієнтів), що дозволяє визначити безпеку окремих зовнішніх локальних ринків для безпосередньої діяльності підприємства та забезпечує менеджмент підприємств інформацією для прийняття обґрунтованих управлінських рішень у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

9. Розроблено модель взаємодії суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності з потенційними контрагентами, що базується на концептуальних положеннях теорії ігор, і у якості базису передбачає використання некоаліційних ігор з визначенням рівноважних станів за Нешем і за Парето, з обов'язковим врахуванням специфіки взаємовідносин потенційних контрагентів на визначеному цільовому ринку та особливостей політики інформаційної безпеки таких контрагентів. Це дозволяє розробляти у матричній формі сценарії взаємодії між підприємством та його контрагентами (з урахуванням взаємодії між окремими контрагентами), кількісно оцінювати вигідність кожного з таких сценаріїв та здійснювати вибір найбільш оптимального сценарію за критерієм корисності для всіх учасників взаємодії, що є надзвичайно важливим елементом безпекоорієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства. Апробацію моделі здійснено на промислових підприємствах Хмельницької області.

10. Удосконалено теоретичні основи та інструментарій сценарного аналізу ризиків та загроз, що можуть виникати у реалізації зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Для проведення такого сценарного аналізу запропоновані конкретні етапи: ідентифікація можливих «місць» виникнення ризиків та загроз; встановлення переліку можливих ризиків та загроз; оцінка ймовірності кожного з можливих ризиків та загроз; оцінка наслідків можливих ризиків та загроз; оцінка контрагента для співпраці; оцінка вигід контрагента від співпраці; формування сценаріїв дій підприємства внаслідок актуалізації ризиків та загроз. У роботі із використанням розробленого інструментарію сценарного аналізу ризиків та загроз проведений докладний аналіз основних зовнішньоекономічних операцій імпорту та експорту, виділено типові ризики та загрози, що виникають внаслідок проведення таких операцій, оцінено їхню ймовірність та важкість наслідків. Виділені ризики згруповано у окремі зони та сформовано сукупність сценаріїв дій підприємства щодо подолання виявлених ризиків та загроз із виділенням використовуваних методів та необхідних ресурсів для такого подолання.

11. Розроблено теоретико-методичні засади формування механізму економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства (МЕБЗЕДП) на основі фреймової моделі, яка може бути використана як у прескриптивному, так і у дескриптивному режимах. Для розробленої фреймової моделі МЕБЗЕДП надано та описано її характеристики, виділено та описано слоти у її складі, показано зв'язок між такими слотами. Слоти розробленої моделі з урахуванням їхнього зв'язку об'єднано в установчий, організаційно-оцінювальний та діяльнісний контури моделі, для кожного з яких встановлено цільовий та змістовний аспекти. Для розробленої моделі розглянуто її призначення залежно

від різних умов функціонування МEBЗЕДП. Для запропонованого механізму розглянуто та описано його прескриптивні характеристики, запропоновано та описано режими його функціонування, для кожного з яких розглянуті умови їхньої актуалізації. Розроблена модель може як демонструвати еталонний стан МEBЗЕДП, так і бути використана для опису фактично існуючого механізму з метою його удосконалення та реінжинірингу. Розроблено біхевіористичну модель функціонування МEBЗЕДП, яка дозволяє описати дію такого механізму для конкретного підприємства з урахуванням умов його функціонування і очікуваних стимулів з боку зовнішнього та внутрішнього середовища, шляхом виділення та опису сукупності контурів реакцій такого механізму. Це дозволяє здійснити імплементацію розробленого механізму у систему управління підприємством на основі деталізованого опису змісту стимулів, умов діяльності механізму і його змісту, контурів реакцій та відповідних їм сценаріїв. На основі розробленої моделі функціонування МEBЗЕДП й детального розкриття кожного з елементів такої моделі, розроблено алгоритм побудови зазначеного механізму, який дозволяє максимально пристосувати розроблений зміст відповідного механізму у загальному вигляді до конкретних умов функціонування підприємства.

12. Розроблено та обґрунтовано елементи організаційного забезпечення імплементації МEBЗЕДП у систему управління підприємством: визначено вимоги до імплементації, ідентифіковано зміст впровадження механізму залежно від використовуваних підходів в системі управління, наведено характеристику управлінських дій у межах різних підходів до управління. Це дало можливість запропонувати два альтернативних підходи до безпосереднього впровадження – проектний та ремонтантний – з детальною характеристикою зазначених підходів. Виділено суб'єктів у складі розробленого механізму, для кожного з них охарактеризовано його призначення та встановлено підрозділи підприємства, які можуть виконувати відповідні завдання. Для кожного з виділених завдань імплементації МEBЗЕДП в систему управління підприємством запропоновано відповідні управлінські інструменти.

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Гавловська Н. І. Сучасні тенденції та особливості нормативного регулювання підприємництва у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Функції і сфери впливу державних інститутів та суб'єктів регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Проблеми взаємодії митної та податкової служб із суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності / Н. І. Гавловська, Є. М. Рудніченко // Підприємництво і зовнішньоекономічна діяльність: можливості і ризики України : монографія / за заг. ред. М. А. Йохни. – Хмельницький : ХНУ, 2013. – С. 87–121 (1,79 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача : досліджено тенденції та специфіку основних нормативних документів, що регулюють зовнішньоекономічну діяльність в Україні (0,83 друк. арк.).*

2. Гавловська Н. І. Теоретико-методичні аспекти оцінювання ефективності митної справи : світова практика та вітчизняний досвід / Н. І. Гавловська, І. Г. Бережнюк, І. В. Несторишен // Концептуалізація оцінювання митних

процедур в умовах активізації зовнішньоекономічної діяльності : монографія / за заг. ред. І. Г. Бережнюка. – Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2015. – С. 11–75 (3,7 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: розкрито особливості оцінювання ефективності взаємодії суб'єктів господарювання та митних органів у міжнародній практиці (0,80 друк. арк.).*

3. Гавловська Н. І. Вплив стратегічних орієнтирів вітчизняних підприємств суб'єктів ЗЕД на економічну безпеку зовнішньоекономічної діяльності підприємств / Ю. С. Погорелов, Н. І. Гавловська // Економічна безпека: держава, регіон, підприємство : монографія. В 3 т. / за заг. ред. В. О. Онищенко, Г. В. Козаченко. – Полтава : ПолтНТУ ім. Ю. Кондратюка, 2016. – Т. 1. – С. 209–239 (1,40 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача : досліджено зміни стратегічних пріоритетів взаємодії вітчизняних підприємств суб'єктів ЗЕД та їх вплив на економічну безпеку промислових підприємств. Проведено аналіз зовнішньоекономічної активності вітчизняних підприємств з урахуванням критеріїв безпеки та доходності(1,10 друк. арк.).*

4. Гавловська Н. І. Економічна безпека зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств : оцінювання, моделювання, механізм забезпечення : монографія / Н. І. Гавловська. – Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2016. – 480 с. (27,80 друк. арк.).

***Публікації в наукових фахових виданнях України,
що входять до міжнародних наукометричних інформаційних баз даних***

5. Гавловська Н. І. Проблеми зовнішньоекономічної безпеки України / Н. І. Гавловська, Н. С. Амонс // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 3. – Т. 2. – С. 217–219 (0,32 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача : розкрито сутність економічної безпеки, визначено основні загрози зовнішньоекономічній безпеці України та пріоритетні напрями економічної політики, щодо забезпечення економічної безпеки в майбутньому (0,22 друк. арк.).*

6. Гавловська Н. І. Теоретичний базис системи економічної безпеки підприємств готельно-ресторанної сфери / Н. І. Гавловська, Є. М. Рудніченко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 4. – Т. 1. – С. 241–245 (0,57 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача : розкрито існуючі підходи до трактування термінів «економічна безпека підприємства» та визначено зовнішніх суб'єктів впливу на економічну безпеку підприємств (0,40 друк. арк.).*

7. Гавловська Н. І. Ідентифікація небезпек, загроз та ризиків діяльності підприємств готельно-ресторанного бізнесу / Н. І. Гавловська, Є. М. Рудніченко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 6. – Т. 1. – С. 18–23 (0,67 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача : розкрито підходи до трактування базових понять ризикології, визначено роль та значення ідентифікації небезпек, загроз та ризиків у процесі формування системи економічної безпеки підприємств (0,45 друк. арк.).*

8. Гавловська Н. І. Прийняття стратегічних управлінських рішень щодо формування системи економічної безпеки підприємства із застосуванням

математичного апарату теорії ігор / Н. І. Гавловська, Є. М. Рудніченко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2015. – № 2. – Т. 1. – С. 18–20. (0,32 друк. арк.) *Особистий внесок здобувача : наведено обґрунтування актуальності застосування теорії ігор з метою узгодження інтересів суб'єктів потенційної взаємодії у сфері ЗЕД (0,20 друк. арк.).*

9. Гавловська Н. І. Митна складова в системі забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави та суб'єктів господарювання / Н. І. Гавловська, Є. М. Рудніченко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2015. – № 3. – Т. 1. – С. 175–180 (0,68 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: досліджено проблематику забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави та суб'єктів господарювання (0,35 друк. арк.).*

10. Гавловська Н. І. Вплив активності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на економічну безпеку макрорівня / Н. І. Гавловська // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2015. – № 4. – Т. 1. – С. 145–148 (0,41 друк. арк.).

11. Гавловська Н. І. Застосування сучасних технологій управління інноваційним розвитком вітчизняних підприємств / Н. І. Гавловська // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2016. – № 2. – Т. 1. – С. 117–119. (0,27 друк. арк.).

12. Гавловська Н. І. Актуалізація формування нових підходів до забезпечення економічної безпеки вітчизняних підприємств – суб'єктів ЗЕД у контексті євроінтеграції / Н. І. Гавловська // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2016. – № 3. – Т. 1. – С. 233–237 (0,44 друк. арк.).

13. Гавловська Н. І. Оцінювання процесів взаємодії підприємства та потенційних контрагентів у контексті забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності / Н. І. Гавловська // Проблеми економіки. – 2016. – № 3. – С. 127–135 (0,58 друк. арк.).

14. Гавловська Н. І. Інституціональна природа економічної безпеки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності / Н. І. Гавловська // Бізнес Інформ. – 2016. – № 5. – С. 26–31 (0,45 друк. арк.).

15. Гавловська Н. І. Формування фреймової моделі механізму економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства / Н. І. Гавловська // Бізнес Інформ. – 2016. – № 8. – С. 75–81 (0,62 друк. арк.).

16. Гавловська Н. І. Імплементация механізму економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства до системи управління підприємством / Н. І. Гавловська, Ю. С. Погорелов // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2016. – № 4. – Т. 1. – С. 7–12. (0,69 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача : досліджено прикладну проблему імплементції механізму економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства в систему управління підприємством (0,50 друк. арк.).*

Публікації в наукових фахових виданнях України

17. Гавловська Н. І. Формування фінансового результату машинобудівних підприємств Хмельницької області / Н. І. Гавловська // Вісник Хмельницького

національного університету. Економічні науки. – 2006. – № 2. – Т. 2. – С. 49–53 (0,38 друк. арк.).

18. Гавловська Н. І. Удосконалення технології прийняття оперативних управлінських рішень / Н. І. Гавловська, Є. М. Рудніченко, О. В. Осадчук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2008. – № 4. – Т. 1. – С. 57–61 (0,32 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача : розкрито особливості прийняття оперативних управлінських рішень з метою оптимізації параметрів економічної безпеки підприємства (0,20 друк. арк.).*

19. Гавловська Н. І. Сучасні тенденції фінансування інноваційних проектів / Є. М. Рудніченко, Н. І. Гавловська // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. пр. Одеського державного економічного університету. – 2008. – № 30. – С. 332–336 (0,60 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача : розкрито особливості організації взаємодії з іноземними партнерами у процесі залучення фінансових ресурсів для реалізації проектів вітчизняними промисловими підприємствами (0,40 друк. арк.).*

20. Гавловська Н. І. Тенденції та проблеми фінансування машинобудівних підприємств України / Н. І. Гавловська, Є. М. Рудніченко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2009. – № 3. – Т. 2. – С. 53–58 (0,62 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача : визначено основні проблеми фінансування машинобудівних підприємств України з урахуванням існуючих ризиків та перспектив розвитку (0,32 друк. арк.).*

21. Гавловська Н. І. Специфіка діяльності підприємств в умовах зростання потоків інформації / Н. І. Гавловська, О. М. Козік // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. – № 1. – Т. 2. – С. 16–20. (0,54 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача : розкрито особливості прийняття управлінських рішень менеджментом промислових підприємств та визначено інформаційні потоки, що впливають на зазначений процес (0,44 друк. арк.).*

22. Гавловська Н. І. Тактичне планування інвестиційної діяльності промислових підприємств / Є. М. Рудніченко, Н. І. Гавловська // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. – № 3. – Т. 3. – С. 70–73 (0,34 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача : досліджено зовнішні джерела фінансування діяльності промислових підприємств та їх роль у оперативному плануванні (0,24 друк. арк.).*

23. Гавловська Н. І. Активізація інноваційних процесів на промислових підприємствах в умовах конкурентної боротьби за ринки збуту / Н. І. Гавловська, Є. М. Рудніченко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2011. – № 3. – Т. 2. – С. 118–120 (0,28 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача : розкрито особливості вибору ринків збуту продукції промислових підприємств з урахуванням факторів зовнішнього впливу (0,18 друк. арк.).*

24. Гавловська Н. І. Використання технологічного аудиту при формуванні програми технічного розвитку підприємства на основі інноваційного підходу / Н. І. Гавловська, Є. М. Рудніченко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2011. – № 4. – Т. 3. – С. 27–31 (0,41 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача : визначено пріоритети технічного розвитку підприємства з використанням міжнародних підходів та управлінських*

інструментів (0,30 друк. арк.).

25. Гавловська Н. І. Сучасні тенденції та особливості нормативного регулювання у сфері ЗЕД / Н. І. Гавловська, Є. М. Рудніченко, М. М. Рудніченко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2012. – № 5. – Т. 3. – С. 169–172 (0,33 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: досліджено існуюче нормативне поле функціонування вітчизняних суб'єктів ЗЕД та визначено інструменти регулювання такої діяльності (0,20 друк. арк.).*

26. Гавловська Н. І. Консалтинг: характеристика та особливості застосування з метою покращення параметрів економічної безпеки підприємств / Н. І. Гавловська, Є. М. Рудніченко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2013. – № 3. – Т. 2. – С. 46–50. (0,41 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача : розкрито місце консалтингу в забезпеченні економічної безпеки підприємств, наведено способи реалізації управління економічною безпекою підприємства з метою оптимізації її параметрів (0,30 друк. арк.).*

27. Гавловська Н. І. Теоретичні передумови конструювання механізму забезпечення економічної безпеки підприємства / Н. І. Гавловська // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2013. – № 6. – Т. 2. – С. 254–258 (0,43 друк. арк.).

28. Гавловська Н. І. Об'єктивізація базису формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства / Н. І. Гавловська // Наука й економіка. – 2014. – Вип. 3 (35). – С. 151–156 (0,58 друк. арк.).

29. Гавловська Н. І. Еволюція концептів економічної безпеки підприємства / Н. І. Гавловська // Економіка. Менеджмент. Підприємництво : зб. наук. пр. Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля. – 2014. – № 26 (II). – С. 171–182. (0,98 друк. арк.).

30. Гавловська Н. І. Стратегічне управління підприємством: сучасний аспект / Н. І. Гавловська, Є. М. Рудніченко // Наука й економіка. – 2015. – Вип. 1 (37). – С. 110–114. (0,36 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача : визначено місце і роль економічної безпеки підприємства у контексті розробки і реалізації його загальної стратегії (0,26 друк. арк.).*

31. Гавловська Н. І. Особливості ідентифікації механізмів управління у процесі забезпечення економічної безпеки вітчизняних підприємств / Н. І. Гавловська // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Вип. 6. – Ч. 1. – С. 52–55 (0,45 друк. арк.).

32. Гавловська Н. І. Безпекоорієнтоване середовище функціонування підприємств-суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності / Н. І. Гавловська // Економіка і регіон. – 2016. – № 3. – С. 80–85. (0,42 друк. арк.).

Матеріали наукових конференцій

33. Гавловська Н. І. Мотивація інноваційного процесу промислового підприємництва в ракурсі євроінтеграції / Є. М. Рудніченко, Н. І. Гавловська // Сучасні проблеми управління підприємствами в умовах глобалізації та інтернаціоналізації : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. семінару (м. Херсон – м. Прага, 3-9 квітня 2011 р.). – Херсон : ПП Вишемирський В.С., 2011. – С. 276–279 (0,24 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: розкрито особливості євроінтеграційних процесів та їх вплив на розвиток промислових підприємств*

(0,12 друк. арк.).

34. Гавловська Н. І. Вплив податково-митної складової на економічну безпеку підприємств / Н. І. Гавловська, О. А. Шатайло // Економіка сьогодення: актуальні питання та інноваційні аспекти : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26–27 квітня 2013 р.). У 3 ч. – Київ : ГО «Київський економічний науковий центр», 2013. – Ч. 2. – С. 59–61. (0,20 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача : визначено основні джерела загроз економічній безпеці промислових підприємств (0,10 друк. арк.).*

35. Гавловська Н. І. Теоретичні засади формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства / Н. І. Гавловська // Wschodnie partnerstwo – 2014 : materiały X Międzynar. nauk.-prakt. konf. (m. Przemyśl, 07–15 września 2014 r.). – Przemyśl : Sp. z o.o. «Nauka i studia», 2014. – Vol. 1. Ekonomiczne nauki. Prawo. – С. 43–46 (0,19 друк. арк.).

36. Гавловська Н. І. Об'єктивізація загроз та ризиків у діяльності підприємств готельно-ресторанного бізнесу / Н. І. Гавловська, Є. М. Рудніченко // Scientific horizons : materials of the X International scientific and practical conference (с. Sheffield, September 30 – October 7, 2014). – Sheffield : Science and education LTD, 2014. – Vol. 2. Economic science. – С. 3–7 (0,25 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: визначено основні загрози та ризики у межах безпекоорієнтованого управління підприємствами (0,15 друк. арк.).*

37. Гавловська Н. І. Загрози та негативні тенденції зміни інвестиційного клімату в Україні / Н. І. Гавловська, Є. М. Рудніченко // Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 9 жовтня 2014 р.). – Полтава : ПолтРТУ, 2014. – Ч. 1. – С. 64–66 (0,21 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача : досліджено вплив наявного інвестиційного клімату на вітчизняних суб'єктів ЗЕД (0,11 друк. арк.).*

38. Гавловська Н. І. Вплив митної складової на забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави / Н. І. Гавловська, Є. М. Рудніченко // Проблеми управління економічною безпекою підприємства, регіону, країни : матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Полтава, 13 травня 2015 р.). – Полтава : ПолтНТУ, 2015. – С. 107–109 (0,22 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача : досліджено архітектоніку економічної безпеки на різних рівнях (0,12 друк. арк.).*

39. Гавловська Н. І. Балансування економічних інтересів держави та суб'єктів господарювання з позиції підвищення ефективності митних процедур / Н. І. Гавловська, Є. М. Рудніченко // Дослідження теоретичних аспектів та розробка системи оцінювання ефективності митних процедур : зб. тез II наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Хмельницький, 22 травня 2015 р.). – Хмельницький : Державний науково-дослідний інститут митної справи, 2015. – С. 10–13 (0,24 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: розкрито особливості збалансованого підходу до узгодження інтересів держави та суб'єктів господарювання (0,14 друк. арк.).*

40. Рудніченко Є. М. Роль митних органів у формуванні зовнішньоекономічної безпеки держави / Н. І. Гавловська, Є. М. Рудніченко // Розробка механізму аналізу ризиків в контексті впровадження системи

попереднього інформування про переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон : зб. тез наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Хмельницький, 17 вересня 2015 р.). – Хмельницький : Державний науково-дослідний інститут митної справи, 2015. – С. 8–10 (0,18 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача : розкрито сутність зовнішньоекономічної безпеки держави (0,10 друк. арк.).*

41. Гавловська Н. І. Ідентифікація механізмів управління в межах системи економічної безпеки підприємства / Н. І. Гавловська // Маркетингові технології в умовах глобалізації економіки України : тези доп. X міжнар. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 3–5 грудня 2015 р.). – Хмельницький : ХНУ, 2015. – С. 27–29 (0,21 друк. арк.).

42. Гавловська Н. І. Використання математичного апарату теорії ігор у сек'юритології / Н. І. Гавловська, Є. М. Рудніченко // Aktuální vymoženosti vědy – 2015 : materiály XI mezinárodní vědecko-praktická konference (m. Praha, 27.06.2015 – 05.07.2015). – Praha : Publishing House «Education and Science». – Díl 2. Ekonomická vědy. – С. 65–67 (0,21 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача : розкрито особливості застосування математичного апарату теорії ігор у процесі вирішення конфлікту інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (0,11 друк. арк.).*

43. Гавловська Н. І. Ретроспектива розвитку наукових підходів до трактування економічної безпеки / Н. І. Гавловська // Modern European science – 2015 : materials of the XI International scientific and practical conference (c. Sheffield, June 30 – July 7, 2015). – Sheffield : Science and education LTD, 2015. – Vol. 2. Economic science. – С. 43–47 (0,28 друк. арк.).

44. Гавловська Н. І. Інституціональна природа економічної безпеки підприємств-суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності / Н. І. Гавловська, Є. М. Рудніченко // Розробка механізму аналізу ризиків в контексті впровадження системи попереднього інформування про переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон : зб. тез II наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Хмельницький, 19 травня 2016 р.). – Хмельницький : НДЦ митної справи НДІ фіскальної політики УДФСУ, 2016. – С. 8–11. (0,21 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: розкрито особливості поняття інституціональної теорії з позиції формування економічної безпеки підприємства – суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності (0,11 друк. арк.).*

45. Гавловська Н. І. Трансформація відносин у сфері зовнішньоекономічної діяльності: сучасні реалії / Н. І. Гавловська // Розвиток інституту уповноваженого економічного оператора в контексті імплементації Рамкових стандартів безпеки та полегшення міжнародної торгівлі ВМО : зб. наук. пр. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Хмельницький – м. Ірпінь, 15 вересня 2016 р.). – Хмельницький : НДЦ митної справи НДІ фіскальної політики УДФСУ, 2016. – С. 21–23 (0,18 друк. арк.).

46. Гавловська Н. І. Застосування фреймових моделей у процесі розроблення механізму економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності / Н. І. Гавловська // Економічний механізм управління інноваціями: методологія, теорія та практика : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 16–17 вересня 2016 р.). – Львів : ЛЕФ, 2016. – С. 54–57 (0,21 друк. арк.).

47. Гавловська Н. І. Трансформація системи управління підприємством за рахунок впровадження механізму економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності промислового підприємства / Н. І. Гавловська // Научний потенціал на світа – 2016 : матеріали за 12-а научна практична конференція (г. Софія, 17–25 септември, 2016). – Софія : «Бал ГРАД-БГ» ООД, 2012. – Т. 2. – С. 27–30 (0,19 друк. арк.).

48. Гавловська Н. І. Особливості формування безпекоорієнтованого середовища функціонування вітчизняних підприємств / Н. І. Гавловська // Підприємництво і маркетинг у XXI столітті : тези доп. екон. наук.-практ. форуму (м. Одеса – м. Хмельницький, 23–25 вересня 2016 р.). – Хмельницький : ХНУ, 2016. – С. 28–30 (0,14 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Гавловська Н. І. Економічна безпека зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Херсонський національний технічний університет Міністерства освіти і науки України, Херсон, 2017.

Дисертаційну роботу присвячено формуванню сукупності теоретико-методологічних і прикладних засад економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств.

Представлено зовнішньоекономічну діяльність як об'єкт економічної безпеки підприємств, досліджено еволюцію концептів економічної безпеки та фактори дестабілізуючого впливу на економічну безпеку підприємств, сформовано та обґрунтовано концептуальні засади безпекоорієнтованого управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств.

Визначено стратегічні орієнтири у формуванні зовнішньоекономічних відносин вітчизняних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, проаналізовано нормативне поле регулювання зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств, досліджено середовище функціонування підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на засадах інституціональної теорії.

Визначено передумови вибору зовнішніх ринків підприємствами – суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, проаналізовано емпіричні передумови вибору зовнішніх ринків підприємствами – суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в Україні, розроблено теоретичні та інструментальні засади оцінювання зовнішніх ринків підприємствами – суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Представлено характеристику передумов формування моделі взаємодії підприємства – суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності з потенційними контрагентами, розроблено модель взаємодії суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності з потенційними контрагентами та здійснено її апробацію на промислових підприємствах, проведено сценарний аналіз ризиків та загроз у реалізації зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств при взаємодії з потенційними контрагентами.

Розроблено фреймову модель механізму економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства, сформовано організаційне забезпечення імплементації механізму економічної безпеки ЗЕД підприємства у систему управління підприємством, розроблено біхевіористичну модель функціонування механізму економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

Ключові слова: управління підприємством, економічна безпека, зовнішньоекономічна діяльність, безпекоорієнтоване управління, інституціональне середовище, зовнішні ринки, вибір контрагентів, сценарний аналіз, моделювання, механізм економічної безпеки.

АННОТАЦИЯ

Гавловская Н. И. Экономическая безопасность внешнеэкономической деятельности промышленных предприятий. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Херсонский национальный технический университет Министерства образования и науки Украины, Херсон, 2017.

Диссертационная работа посвящена формированию совокупности теоретико-методологических и прикладных основ экономической безопасности внешнеэкономической деятельности промышленных предприятий.

Внешнеэкономическая деятельность представлена, как объект экономической безопасности предприятий. Предложена трактовка понятия «экономическая безопасность внешнеэкономической деятельности предприятия», под которой следует понимать составляющую экономической безопасности предприятия обеспечивающую минимизацию дестабилизирующего влияния факторов различной природы происхождения при выходе предприятия на внешние рынки и организации процесса взаимодействия с иностранными контрагентами. Исследована эволюция концептов экономической безопасности и факторы дестабилизирующего влияния на экономическую безопасность предприятий. Сформированы и обоснованы концептуальные основы безопасностно-ориентированного управления внешнеэкономической деятельностью предприятий, сущность которого заключается в ориентации на достижение желаемого состояния безопасности и эффективной (прибыльной) деятельности предприятия при наличии негативного воздействия внешней и внутренней среды, что обеспечивается принятием управленческих решений субъектами управления различных уровней. Определены стратегические ориентиры в формировании внешнеэкономических отношений отечественных субъектов внешнеэкономической деятельности и проанализировано нормативное поле регулирования внешнеэкономической деятельности отечественных предприятий. Исследовано среду функционирования предприятий – субъектов внешнеэкономической деятельности на основе институциональной теории.

Определены предпосылки выбора внешних рынков предприятиями – субъектами внешнеэкономической деятельности, проанализированы эмпирические предпосылки выбора внешних рынков предприятиями –

субъектами внешнеэкономической деятельности в Украине. Сформирован научно-методологический подход к выбору рынков предприятием - субъектом внешнеэкономической деятельности и его поведения на определенных рынках на основе критериев доступности, безопасности и доходности рынка путем разработки алгоритма их выбора и формирования соответствующего инструментария оценивания, направленного на определение перспективности и безопасности отдельных внешних локальных рынков для предприятия.

Разработана модель взаимодействия субъекта внешнеэкономической деятельности с потенциальными контрагентами и осуществлена ее апробация на промышленных предприятиях. Она позволяет строить в матричной форме сценарии взаимодействия между предприятием и его контрагентами, количественно оценивать выгодность каждого из таких сценариев и осуществлять выбор наиболее оптимального сценария по критерию полезности для всех участников взаимодействия. Проведен сценарный анализ рисков и угроз в реализации внешнеэкономической деятельности промышленных предприятий при взаимодействии с потенциальными контрагентами.

Предложены методологические основы формирования механизма экономической безопасности внешнеэкономической деятельности предприятия, с использованием фреймовой модели и разработаны бихевиористские модели функционирования такого механизма, позволяющего построить его для конкретного предприятия с учетом условий функционирования такого предприятия, ожидаемых стимулов со стороны внешней и внутренней среды и осуществить имплементацию разработанного механизма в систему управления предприятием. Обосновано, что организационное обеспечение имплементации механизма экономической безопасности внешнеэкономической деятельности предприятия в систему управления предприятием, предполагает идентификацию содержания внедрения механизма и характеристику управленческих действий в рамках различных подходов к управлению, что дает возможность применять два альтернативных подхода к их непосредственному внедрению.

Ключевые слова: управление предприятием, экономическая безопасность, внешнеэкономическая деятельность, безопасно-ориентированное управление, институциональная среда, внешние рынки, выбор контрагентов, сценарный анализ, моделирование, механизм экономической безопасности.

SUMMARY

Havlovska N. I. Economic Security of International Economic Activity of Industrial Enterprises. - Manuscript.

The thesis is for obtaining the scientific degree of doctor of economic sciences in specialty 08.00.04 – Economics and Management of Enterprises (by economic activity). – Kherson National Technical University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kherson, 2017.

The thesis is devoted to the formation of theoretical and methodological and applied principles of international economic security of industrial enterprises.

The international economic activity as an object of the economic security has been presented; the evolution of the concepts of economic security and destabilizing

factors impact on economic security have been investigated, the conceptual principles of security-oriented international activity management of the enterprises have been formed and grounded.

The strategic guidelines for the international relations formation of the national enterprises with international economic activity have been defined; the regulation normative field of international economic activity of national enterprises has been analyzed; the operation environment of enterprises (subjects of international economic activity) on the basis of institutional theory has been investigated.

The preconditions of the international markets selection by the enterprises (subjects of international economic activity) have been defined; the empirical preconditions of international markets selection by the enterprises (subjects of international economic activity in Ukraine) have been analyzed; the theoretical and instrumental principles of international markets estimation by the enterprises (subjects of international economic activity) have been developed.

The characteristics of preconditions of interaction model formation of the enterprise (subject of international economic activity) with potential contractors have been presented, the model of interaction of a subject of international economic activity with potential contractors has been worked out and its approbation at the industrial enterprises has been performed; the scenario analysis of risks and threats of industrial enterprises in international economic activity realization in the interaction with potential contractors has been conducted.

The frame model of the economic security mechanism of international activity of the enterprise has been developed; the organizational mechanism to ensure the implementation of economic security of the enterprise international economic activity in enterprise management system has been provided; the behavioral model of mechanism functioning of economic security of enterprise international economic activity has been drawn up.

Key words: enterprise management, economic security, international economic activity, security-oriented management, institutional environment, international markets, selection of contractors, scenario analysis, modelling, mechanism of economic security.

Підписано до друку 12.04.2017 р. Формат 60×90/16.
Папір офсетний. Друк різнографія. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 1,9. Тираж 100 прим.

Віддруковано з готових оригінал-макетів в ТОВ “Айлант”
Свідоцтво про реєстрацію ХС № 1 від 20.08.2000 р.
73000, м. Херсон, пров. Пугачова, 5/20
тел.: 26-67-22